

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 327.82((267:265):410)

РОЛЬ ІНДО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА

Ю. В. Дідук, В. В. Берегута

Анотація. У статті досліджено роль Індо-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичній концепції Великої Британії після виходу з Європейського Союзу. Особливу увагу приділено не лише економічному аспекту зацікавленості Великої Британії у розвитку відносин із державами регіону, але і безпековому, зі врахуванням глибоких історичних зв'язків Великої Британії з Індо-Тихоокеанським регіоном. Проаналізовано еволюцію ставлення британського уряду до Індо-Тихоокеанського регіону протягом 2020–2025 рр. через вивчення офіційних публікацій британського уряду. Відзначено наявні за цей період успіхи у співробітництві з окремими державами регіону (Австралією, Індією та Японією). Окремо розглянуто фактор британсько-китайських відносин, що на сучасному етапі зазнають змін із приходом до влади Лейбористського уряду.

Ключові слова: Сполучене Королівство, Індо-Тихоокеанський регіон, зовнішня політика, безпекова ситуація, КНР.

Вступ. Індо-Тихоокеанський регіон сьогодні динамічно розвивається та охоплює території від східного узбережжя Африки до островів Тихого океану. Регіон відіграє важливу роль для розвитку світової торгівлі, але також залишається середовищем стратегічної конкуренції між Сполученими Штатами Америки, Китайською Народною Республікою, Індією та Росією. Стабільність безпекової ситуації в регіоні порушується через постійне зростання впливу КНР у світовій економіці та політиці, її територіальні претензії щодо окремих островів у Південнокитайському морі, з якими не погоджуються інші держави, а також через конфлікт із Тайванем і позицію Пекіну щодо дій Російської Федерації під час ведення повномасштабної війни в Україні.

Велика Британія, що взяла курс на практичний розвиток власної концепції «Global Britain», сьогодні визначає для себе Індо-Тихоокеанський регіон як один із найважливіших для зміцнення свого впливу у ньому. Це пов'язано з економічними факторами та намірами стримувати зростаючу потужність КНР через співробітництво зі Сполученими Штатами Америки в межах альянсу AUKUS, а також з окремими державами регіону, зокрема Австралією, Індією та Японією. До того ж важливими для аналізу є і історичні зв'язки Сполученого Королівства з регіоном, що тягнуться з часів існування колоніальної Британської імперії.

Основу дослідження складають публікації з офіційних вебсайтів британського, американського та австралійського урядів. Серед іноземних дослідників зовнішню політику Великої Британії досліджували А. Хедфілд та Р. Вітмен, які аналізують концепцію «Global Britain» у період після Brexit [1]. Серед наукових праць представлена робота дослідників Л. Сімоні та М. Торрент, які вивчають фактор імперського минулого Британії в азійському регіоні [2]. Серед українських дослідників проблематику роботи альянсу AUKUS вивчали А. Савенко та А. Омельченко [3], становлення Британської Співдружності Націй – П. Опанащук [4].

Метою статті є дослідження ролі Індо-Тихоокеанського регіону та окремих його держав у зовнішньополітичній концепції Сполученого Королівства після виходу зі складу ЄС.

Основна частина. В Індо-Тихоокеанському регіоні зосереджено більше половини населення світу, понад 60 % світового ВВП за рахунок великої кількості важливих природних ресурсів, ключових торговельних морських шляхів та портів, що відіграють ключову роль у торгівлі між Європою, Азією та Африкою.

Регіон охоплює потужні економіки світу, як-от КНР, Індія, Японія, а також окремо блок ASEAN (Асоціація держав Південно-Східної Азії). До міжнародного рейтингу Global PEO Services, що визначив 15 найбільших економік світу за рівнем ВВП у 2024 р., увійшли держави регіону КНР (2-ге місце), Японія (3-тє місце), Індія (5-тє місце), Австралія (12-тє місце) та Південна Корея (13-тє місце) [5].

Згадуючи про економічний аспект, варто згадати і про ініціативу США – Indo-Pacific Economic Framework (IPEF), започатковану у 2022 р. адміністрацією Джо Байдена для співпраці з Австралією, Японією, Індією, Індонезією, Сінгапуром та іншими державами регіону [6]. Окреме значення має і Всеосяжна та прогресивна угода про транстихоокеанське партнерство (СРТРП), підписана у 2018 р., де у 2025 р. головуватиме Австралія з метою забезпечення сталої торгівлі та стійкого зростання [7].

Не лише економічна потужність, але і геополітичний фактор привертає увагу міжнародної спільноти до Індो-Тихоокеанського регіону. Економічне та політичне нарощування впливу КНР викликає занепокоєння (зокрема через торговельні суперечки між КНР та США, територіальні претензії Пекіну у Південнокитайському морі та конфлікт із Тайванем).

Безпекову ситуацію в Індо-Тихоокеанському регіоні також визначають регіональні альянси – тристоронній оборонний пакт AUKUS (США, Велика Британія, Австралія) та чотиристоронній діалог з питань безпеки QUAD (США, Австралія, Індія, Японія). Ініціатива AUKUS була започаткована у 2021 р. з метою протидіяти зростанню китайського впливу в Індо-Тихоокеанському регіоні. Пріоритетним напрямом діяльності альянсу є інвестування у розробку атомних підводних човнів із більшою швидкістю для Австралії з метою проведення довготривалих морських рейдів у регіоні [3, с. 435]. Отже, це дасть змогу посилити та зміцнити військову спроможність Австралії для забезпечення стабільності у регіоні. У випадку з QUAD загальна мета щодо протидії КНР є подібною до AUKUS, стратегічний діалог було започатковано ще у 2007 р. за ініціативи колишнього прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе з метою просування «свободи та процвітання» у регіоні.

Сполучене Королівство сьогодні виступає активним актором на міжнародній арені, що після офіційного виходу зі складу ЄС у 2020 р. сформував нові завдання зовнішньої політики відповідно до концепції «Global Britain». Сам термін почав використовуватися британським урядом після проведення референдуму в 2016 р. За словами колишньої прем'єр-міністерки Великої Британії Терези Мей, «Глобальна Британія» повинна відображати «наше амбітне бачення Британії після Brexit» [8]. Найбільш активно серед наступників Терези Мей концепцію «Global Britain» просував Борис Джонсон, який описав концепцію як засіб «відновити нашу природну та історичну роль підприємливої, орієнтованої назовні країни» [1]. Сама «Глобальна Британія» має на увазі активну залученість Британії на міжнародній арені у якості глобального актора. Отже, такий зовнішньополітичний підхід передбачав ширшу присутність Сполученого Королівства у різних регіонах світу, включно з Індо-Тихоокеанським регіоном.

Щоб визначити, яку роль відіграє саме Індо-Тихоокеанський регіон у концепції зовнішньої політики Сполученого Королівства після виходу країни зі складу ЄС, насамперед варто звернути увагу на історичні зв'язки держави з регіоном та проаналізувати сучасні офіційні документи британського уряду, опубліковані після Brexit.

Велика Британія, незважаючи на свою віддаленість, має довгу історію розвитку відносин із державами Індо-Тихоокеанського регіону. Ще у часи існування Ост-Індської компанії 17–19 століття Британська імперія почала вести експансіоністську політику в регіоні. Було створено низку колоній, а саме у 1796 р. Цейлон (Шрі-Ланка), у 1867 р. Стрейтс-Сеттлментс та у 1886 р. Британську Бірму (М'янма), що з 1824 р. виступала у якості провінції Британської Індії [2]. Сама ж «перлина в короні Британської імперії», під офіційною назвою Британський Радж, була залежною від британського уряду з 1858 р. Після Першої опіумної війни (1839–1842) з поразкою Китаю під контроль Британської імперії перейшов і Гонконг. Території Бруней, Королівство Саравак, Північний Борнео, Федеративні Штати Малаї перебували під протекторатом імперії. До того ж, згідно з Бернейським та Боурингським договорами (1826 і 1855 рр.), контроль здійснювався щодо Королівства Сіам (сьогодні Таїланд).

Зовсім іншим шляхом розвивались відносини між Британською імперією та Японією. Офіційно дипломатичні відносини між країнами було встановлено у другій половині 19 століття. У 1854 р. було підписано Англо-японський договір про дружбу, у 1858 р. – Англо-японський договір про дружбу та торгівлю, що входили до категорії так званих «нерівних договорів», які приймала Японія внаслідок подій, пов'язаних із прибуттям американської ескадри Меттью

Перрі у 1854 р. та відкриттям японських торговельних портів Сімоде і Хакодате. У 1902 р. Велика Британія та Японія уклали довготривалий союзницький договір. Міжвоєнний період і часи Другої світової війни, пов'язані з підтримкою мілітаристською Японією нацистської Німеччини, значно погіршили відносини між державами, однак ситуація стабілізувалась у 1950–1970 рр.

У 1788 р. у Сідней було засновано британську колонію Новий Південний Вельс (Австралія), що першочергово мала стати місцем для утримання депортованих злочинців. У 1901 р. Австралія отримала статус домініона (другою після Канади), сформувавши Австралійський Союз. До цього у 1840 р. у залежність від британської корони потрапила Нова Зеландія, що стала продовженням Нового Південного Уельсу. Через рік Нова Зеландія стала колонією, а у 1907 р. – домініоном Британської імперії. У колоніальній залежності також перебували Фіджі (1877–1970), Папуа Нова Гвінея (1884–1905, територія відійшла до Австралії до здобуття незалежності у 1975 р.), Соломонові Острови (1893–1971) і Тонга (1900–1952) [9].

Після прийняття Декларації Бальфура у 1926 р. Велика Британія та її домініони стали «автономними співтовариствами у складі Британської імперії, об'єднаними спільною відданістю короні та вільно асоційованими з Британською Співдружністю Націй» [4]. У 1931 р. відповідно до Вестмінстерського статуту офіційно утворився союз рівноправних держав Британської Співдружності. У 1947 р. Британську Співдружність Націй було трансформовано у Співдружність Націй. У цьому самому році незалежними стали Індія та Пакистан, у 1948 р. – Цейлон та Бірма. У 1986 р. повну юридичну незалежність від Великої Британії отримала Австралія відповідно до Австралійського акта. Також у 1997 р. відбувався офіційний перехід Гонконгу під юрисдикцію КНР. Сьогодні Співдружність Націй діє у якості асоціації незалежних держав, до якої входять 56 держав світу. Зокрема, серед країн Індо-Тихоокеанського регіону представлені Австралія, Індія, Нова Зеландія, Папуа Нова Гвінея, Малайзія, Бангладеш, Пакистан, Сінгапур, Мальдівські острови, Шрі-Ланка, Самоа, Соломонові Острови, Бруней, Тонга, Тувалу, Вануату, Науру, Кірибаті та Фіджі.

На сучасному етапі після виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС британський уряд із 2021 р. зробив «нахил» у бік Індо-Тихоокеанського регіону. Сьогодні зацікавленість Великої Британії до регіону викликають вищезгадані економічні та безпекові фактори, пов'язані не в останню чергу з історичними зв'язками з цими державами. Загалом після 2021 р. Британія посилила свою військову присутність у регіоні з розгортанням авіаносця HMS Queen Elizabeth та Авіаносної ударної групи [10, с. 84–85].

Загально наміри британського уряду щодо інтенсифікації відносин з державами регіону розкриває офіційний документ Кабінету Міністрів 2021 р. «Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy» [11]. У ньому окреслено основні напрями зовнішньої політики Сполученого Королівства після Brexit, зокрема щодо Індо-Тихоокеанського регіону. Було зазначено прагнення приєднатись до Всеосяжної та прогресивної угоди про Транстихоокеанське партнерство, що сталось у липні 2023 р., а також поглибити співробітництво з блоком ASEAN загалом і окремо з державами, як-от Японія, Індія, КНР, Південна Корея, В'єтнам, Індонезія, Таїланд, Малайзія та Філіппіни. Більше уваги приділено аспекту британсько-китайських відносин, що виявляється у намірах Сполученого Королівства «адаптуватись до зростаючого впливу Китаю» і водночас у підтримці позитивної динаміки розвитку торговельного та інвестиційного співробітництва [11, с. 22].

Більший акцент на питанні Індо-Тихоокеанського регіону було зроблено у наступному офіційному документі британського уряду «Integrated Review Refresh 2023: Responding to a more contested and volatile world» за 2023 р. у період прем'єрства Ріші Сунака [12]. Як і в 2021 р., так і наразі першим за пріоритетністю для Великої Британії залишається євроатлантичний регіон [12, с. 6].

Однак у документі розкриваються більш конкретні наміри Великої Британії щодо країн Індо-Тихоокеанського регіону. Зокрема, безпекове співробітництво з Австралією здебільшого повинно зосереджуватись на роботі в рамках AUKUS та розвідувального альянсу Five Eyes (разом з Новою Зеландією) [12, с. 24]. Щодо перспектив AUKUS варто відзначити наміри Ве-

ликої Британії та США поставляти атомні підводні човни «Вірджинія» для Королівського військово-морського флоту Австралії з 2030-х рр. [13].

У 2021 р. відносини Британії та Індії розвинулись до рівня всеосяжного стратегічного партнерства, а також було розроблено «Дорожню карту для майбутніх відносин Індії та Великої Британії до 2030 року». У випадку з Індією наявний негативний вплив російського фактора на країну, оскільки Індія протягом років залежала від імпорту російської військової техніки. На сучасному етапі країна має наміри диверсифікувати джерела імпорту.

З Японією, окрім посилення економічного співробітництва після 2020 р. через підписання Угоди про всеосяжне економічне партнерство, Британія та Італія спільно розвивають оборонну ініціативу Global Combat Air Programme (GCAP) з метою розробки винищувача шостого покоління для заміни Eurofighter Typhoon і Mitsubishi F-2 у 2030-х рр. До того ж на початку 2023 р. було укладено Угоду про взаємний доступ та співробітництво між Силами самооборони Японії та Збройними силами Сполученого Королівства, що спрощує механізми двостороннього співробітництва, зокрема для проведення спільних військових навчань [14].

Прем'єр-міністр Великої Британії Кір Стармер у жовтні 2024 р. заявляв про наміри свого уряду збільшити присутність в Індо-Тихоокеанському регіоні для підтримки регіональної стабільності шляхом, зокрема патрулювання для захисту важливих морських шляхів і територій. Також у заяві Стармера згадувалась ідея створення спільно з Австралією «Pacific Business Club» для зміцнення інвестиційних можливостей Британії у регіоні [15]. До того ж КНР значною мірою привертає увагу Лейбористського уряду, який намагається дотримуватися стратегічного підходу до встановлення діалогу з державою.

Так, у жовтні 2024 р. міністр закордонних справ Великої Британії Девід Леммі прибув до Пекіна, тоді міністр закордонних справ КНР Ван Ї зазначив, що китайсько-британські відносини «зараз знаходяться на новій відправній точці» [16]. Також у січні 2025 р. Канцлер скарбниці Сполученого Королівства Рейчел Рівз відвідала КНР вперше з 2017 р. для поглиблення співпраці в питаннях торгівлі, фінансових послуг, інвестицій та клімату [17]. Це рішення викликало критику з боку консерваторів, які закликали скасувати поїздку, зважаючи на економічну нестабільність у самій Британії, що є першочерговим завданням для вирішення. Останньою новиною стало прибуття міністра закордонних справ КНР Ван Ї до Великої Британії 13 лютого 2025 р., що стало початком відновлення британсько-китайського стратегічного діалогу. Отже, наразі Лейбористський уряд на чолі з Кіром Стармером намагається нормалізувати відносини з КНР, що були погіршені через випадки шпигунства, позицію Пекіну у війні Росії проти України та запровадження китайським урядом жорстких законів у Гонконзі.

Висновки. Після виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС у 2020 р. країна почала реалізовувати на практиці зовнішньополітичну концепцію «Global Britain». Активна залученість Британії до світових справ передбачалась і щодо Індо-Тихоокеанського регіону, з державами якого Британія має довгу історію відносин.

У двох офіційних концепціях зовнішньої політики Великої Британії визначено наміри щодо поглиблення співробітництва з державами Індо-Тихоокеанського регіону. Окрім посиленої економічної співпраці, значна увага Консервативних урядів приділялась і безпековому аспекту, оскільки для Сполученого Королівства зростання китайської потужності визначалось у якості серйозного виклику. Прихід Лейбористської партії до влади у Британії на чолі з прем'єр-міністром Кіром Стармером ознаменував початок нового етапу у британсько-китайських відносинах, що робить акцент на їх стабілізації. Паралельно продовжує розвиватись альянс AUKUS та оборонна ініціатива GCAP, до яких також залучена Велика Британія.

Однак з огляду на перебіг повномасштабної фази російсько-української війни в Україні та російську загрозу для безпекової ситуації у Європі стає зрозуміло, що Велика Британія продовжуватиме відзначати пріоритетність саме євроатлантичного регіону. Зокрема, новим фактором, що змушуватиме Велику Британію приділяти особливу увагу до нього, може стати напруженість у відносинах між нинішньою адміністрацією США Дональда Трампа і Президентом України Володимиром Зеленським, а також європейською спільнотою загалом.

Abstract. The article examines the role of the Indo-Pacific region in the UK's foreign policy concept after its withdrawal from the European Union. Particular attention is paid not only to the economic aspect of the UK's interest in developing relations with the states of the region, but also to the security aspect, taking into account the deep historical ties of Britain with the Indo-Pacific region. The article analyzes the evolution of the British government's attitude towards the Indo-Pacific region in 2020–2025 by studying official publications of the British government. The author notes the successes in cooperation with individual states of the region (Australia, India and Japan) during this period. The factor of British-Chinese relations, which are currently undergoing changes with the coming to power of the Labor government, is separately studied.

Keywords: United Kingdom, Indo-Pacific, foreign policy, security situation, People's Republic of China.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Hadfield A., Whitman R. The diplomacy of 'Global Britain'. UK in a changing Europe. Analysis. 2023. URL: <https://ukandeu.ac.uk/the-diplomacy-of-global-britain/>
2. Simony L., Torrent M. British soft power in Asia: a (post-)imperial project?. *Revue française de civilisation britannique*. 2024. № XXIX-1. URL: <https://journals.openedition.org/rfcb/11529>
3. Савенко А., Омельченко А. Створення AUKUS у контексті зміни стратегічної обстановки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6, № 58. С. 431–440. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/2436/2256>
4. Опанащук П. Становлення Британської Співдружності Націй та її роль у зовнішній політиці Англії в 30–40-х роках ХХ ст. *Матеріали ІХ Волинської Всесвітньої історико-краєзнавчої конференції: збірник наукових праць* (м. Житомир, 3–4 листопада 2017 р.) Житомир: Полісся, 2017. С. 164–166. URL: http://eprints.zu.edu.ua/26469/1/%d0%9e%d0%bf%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d1%89%d1%83%d0%ba_%d0%9f.%d0%92..PDF
5. Top 15 Countries by GDP in 2024. Global PEO Services. 2024. URL: <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2024/>
6. Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF). Office of the United States Trade Representative. 2022. URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/agreements-under-negotiation/indo-pacific-economic-framework-prosperity-ipef>
7. Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). Department of Foreign Affairs and Trade Australian Government. 2025. URL: <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership>
8. Robinson T., Brooke-Holland L., Fella S. Global Britain. Research Briefing. House of Commons Library. UK Parliament. 2021. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2021-0002/>
9. LibGuides: History of the British Empire (1815–1914): Oceania. Lib-Guides at Pacific University. 2024. URL: <https://pacificu.libguides.com/c.php?g=1064774&p=7745060>
10. Defence Command Paper 2023: Defence's response to a more contested and volatile world. Ministry of Defence. GOV.UK. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/defence-command-paper-2023-defences-response-to-a-more-contested-and-volatile-world>
11. Global Britain in a competitive age. The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. Command of Her Majesty. HM Government. 2021. 114 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60644e4bd3bf7f0c91eabab/Global_Britain_in_a_Competitive_Age_the_Integrated_Review_of_Security_Defence_Development_and_Foreign_Policy.pdf
12. Integrated Review Refresh 2023. Responding to a more contested and volatile world. Command of His Majesty. HM Government. 2023. 63 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/641d72f45155a2000c6ad5d5/11857435_NS_IR_Refresh_2023_Supply_AllPages_Revision_7_WEB_PDF.pdf
13. Nuclear-powered submarines. Royal Australian Navy. 2024. URL: <https://www.navy.gov.au/capabilities/ships-boats-and-submarines/nuclear-powered-submarines>
14. Brooke-Holland L. UK-Japan defence agreement 2023. House of Commons Library. UK Parliament. 2023. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9704/>
15. Prime Minister Keir Starmer: 'This is just the beginning of our relationship with the Indo-Pacific to benefit the UK'. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. GOV.UK. 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-keir-starmer-this-is-just-the-beginning-of-our-relationship-with-the-indo-pacific-to-benefit-the-uk>
16. Foreign Secretary the Rt Hon David Lammy Visits China. China-Britain Business Council. 2024. URL: <https://www.cbcc.org/news-insights/foreign-secretary-rt-hon-david-lammy-visits-china>
17. Race M. Reeves defends China visit and hails £600m boost to UK. BBC. 2025. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cqx9jggw9ndo>